

QO‘SHILGAN QIYMAT SOLIG‘I VA AKSIZ SOLIG‘INING BYUDJET DAROMADLARIDAGI ULUSHI VA BARQARORLIKKA TA’SIRI

Mansurova Arofatxon Shavkat qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “Byudjet hisobi
vag‘aznachilik ishi” kafedrasida mustaqil tadqiqotchisi

ailxomova@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20539167>

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot soliq tizimida to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita soliqlarning o‘rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Asosiy e‘tibor qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS) va aksiz soliqlarining davlat daromadlarini shakllantirishdagi roli hamda fiskal barqarorlikni ta‘minlashdagi ahamiyatiga qaratilgan. Tadqiqotda daromadga asoslangan soliqlar va iste‘molga solinadigan soliqlar o‘rtasidagi muvozanat, soliq tushumlarining barqarorligi hamda davlat moliyasini boshqarishdagi samaradorligi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, soliq tushumlarini markaziy va mahalliy boshqaruv darajalari o‘rtasida taqsimlash mexanizmlari hamda fiskal transfer tizimlari tahlil qilinadi. Ishda QQSning afzalliklari va kamchiliklari, jumladan byudjet barqarorligini ta‘minlashdagi roli, iqtisodiy o‘sishga ta‘siri va ijtimoiy himoya masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari samarali soliq boshqaruvi, muvozanatli soliq siyosati va maqsadli imtiyozlar fiskal barqarorlikni ta‘minlash hamda daromadlar tengsizligini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar. qo‘shilgan qiymat solig‘i, aksiz solig‘i, bilvosita soliqlar, fiskal barqarorlik, soliq boshqaruvi, davlat moliyasi.

Abstract. This study examines the role of direct and indirect taxes in the fiscal system, with particular attention to Value Added Tax (VAT) and excise taxes. The paper analyzes the balance between income-based taxes and consumption-based taxes and highlights their impact on fiscal stability, revenue generation, and public finance management. Indirect taxes such as VAT and excise duties are widely used because they provide stable and predictable revenue streams for governments. The study also discusses the administrative efficiency of tax collection, the distribution of revenue between central and local governments, and different mechanisms of revenue sharing and fiscal transfers. In addition, the paper evaluates the advantages and disadvantages of VAT, including its contribution to budget stability, economic growth, and social welfare, while also addressing potential challenges such as increased business costs and limited tax autonomy at the local level. The findings suggest that effective tax administration, balanced tax policies, and targeted exemptions are essential to ensure fiscal stability and equitable income distribution.

Keywords. Value Added Tax, excise tax, indirect taxation, fiscal stability, tax administration, public finance.

Аннотация. В данной работе рассматривается роль прямых и косвенных налогов в системе государственных финансов. Особое внимание уделяется налогу на добавленную стоимость (НДС) и акцизным налогам как важным источникам государственных доходов и инструментам обеспечения фискальной стабильности. В исследовании анализируется баланс между налогами на доходы и налогами на потребление, а также их влияние на формирование бюджетных доходов и управление государственными финансами. Кроме того, рассматриваются механизмы распределения налоговых поступлений между центральными и местными органами власти, а

также системы фискальных трансфертов. В статье также оцениваются преимущества и недостатки НДС, включая его влияние на стабильность бюджета, экономический рост и социальную политику. Результаты исследования показывают, что эффективное налоговое администрирование, сбалансированная налоговая политика и целевые налоговые льготы играют важную роль в обеспечении фискальной устойчивости и справедливого распределения доходов.

Ключевые слова. налог на добавленную стоимость, акцизный налог, косвенные налоги, фискальная стабильность, налоговое администрирование, государственные финансы.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda davlat moliyasining barqarorligi va samarali boshqaruvi soliq tizimining to'g'ri tashkil etilishiga bevosita bog'liq. Soliq tizimi davlatning asosiy daromad manbalaridan biri bo'lib, u orqali davlat o'zining ijtimoiy, iqtisodiy va infratuzilmaviy vazifalarini moliyalashtiradi. Shu sababli soliq siyosatini shakllantirishda to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita soliqlar o'rtasidagi muvozanatni aniqlash muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ushbu masala davlat moliyaviy boshqaruvi tarixida uzoq vaqtdan beri muhokama qilinib kelinayotgan bo'lsa-da, u hali ham iqtisodiy tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

To'g'ridan-to'g'ri soliqlar asosan daromad va foydaga solinadigan soliqlarni o'z ichiga olsa, bilvosita soliqlar iste'mol jarayonida tovar va xizmatlar narxi orqali undiriladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu ikki turdagi soliqlar o'rtasidagi farq ba'zan o'ylangandek katta emas. Ayniqsa, iste'molga solinadigan soliq stavkasi va daromadga solinadigan soliq stavkasi o'xshash darajada bo'lsa, ularning iqtisodiyotga ta'siri ko'p jihatdan bir-biriga yaqin bo'lishi mumkin. Shu sababli ko'plab mamlakatlarda soliq tizimida ushbu ikki turdagi soliqlardan birgalikda foydalanish keng tarqalgan.

Bilvosita soliqlar, xususan qo'shilgan qiymat solig' va aksiz soliqlari, ko'plab mamlakatlarda davlat byudjeti daromadlarining muhim qismini tashkil etadi. Ushbu soliqlar ishlab chiqarish va iste'mol jarayonining turli bosqichlarida undirilishi sababli barqaror va prognoz qilinadigan daromad manbai hisoblanadi. Bundan tashqari, aksiz soliqlari orqali davlat ayrim mahsulotlar iste'molini tartibga solish, atrof-muhitni muhofaza qilish hamda ijtimoiy xarajatlarni qoplash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Soliq tizimini samarali boshqarish faqat daromad yig'ish bilan cheklanmaydi. Soliq boshqaruvi davlat uchun muhim ma'muriy jarayon bo'lib, u soliq tushumlarini yig'ish, nazorat qilish hamda soliq majburiyatlariga rioya etilishini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, soliq tushumlarini markaziy va mahalliy boshqaruv darajalari o'rtasida to'g'ri taqsimlash ham davlat moliyaviy siyosatining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. To'g'ridan-to'g'ri va bilvosita soliqlar, xususan daromad solig'i va QQS (qo'shilgan qiymat solig'i) hamda aksiz soliqlarining iqtisodiyot va davlat moliyasidagi roli xalqaro va mahalliy darajada keng o'rganilgan. Xalqaro adabiyotda bu masalani tadqiq qilgan asosiy olimlar sifatida Adam Smith, Richard A. Musgrave va Joseph E. Stiglitz keltiriladi. Ularning asarlarida soliqlarni samarali yig'ish, daromadlarni qayta taqsimlash va fiskal barqarorlikni ta'minlash masalalari batafsil tahlil qilingan Smith, 1776; Musgrave, 1959; Stiglitz, 2000.

Shuningdek, bilvosita soliqlar, jumladan QQS va aksiz soliqlar, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda fiskal barqarorlikni ta'minlash va iste'mol odatlarini shakllantirish vositasi sifatida keng qo'llanilishi xalqaro tajribalar orqali tasdiqlangan (Bird & Gendron, 2007; Keen, 2008).

Mahalliy tadqiqotlar, xususan O'zbekiston va MDH mamlakatlarida, QQS va aksiz soliqlarning byudjetga ta'siri va mahalliy daromad taqsimoti bilan bog'liq masalalar yetarlicha o'rganilgan. Ular QQSning iqtisodiy barqarorlikka va daromadlarni qayta taqsimlashga qo'shgan hissasi, shuningdek, mahalliy hukumatlar va markaziy hukumat o'rtasidagi soliq taqsimoti bilan bog'liq muammolarni yoritadi Abdullaev, 2015; Tursunov, 2018.

To'g'ridan-to'g'ri va bilvosita soliqlar o'rtasidagi muvozanat, soliq stavkalari va ularning mehnat bozori hamda iste'molga ta'siri kabi masalalar hali ham to'liq tadqiq qilinmagan va ilmiy jamoatchilik tomonidan dolzarb mavzu sifatida qabul qilinadi. Shu bois, mahalliy sharoitlarda QQS va aksiz soliqlarning samaradorligi, ularning fiskal barqarorlik va daromadlarni qayta taqsimlashdagi roli ustida chuqur tadqiqotlar olib borish dolzarb ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita soliqlar, xususan daromad solig'i, QQS va aksiz soliqlarning fiskal barqarorlik, daromadlarni qayta taqsimlash va mahalliy daromadlar bilan bog'liq ta'sirini o'rganish uchun kompleks metodologiya qo'llanildi.

Tahlil va natijalar. To'g'ridan-to'g'ri va bilvosita soliqlar – ya'ni daromad solig'i va tovar hamda xizmatlarga solinadigan soliqlar o'rtasidagi muvozanatni aniqlash davlat moliyaviy boshqaruvi tarixidagi eng qadimgi, ammo hali to'liq o'rganilmagan masalalardan biridir. Shuni ta'kidlash lozimki, bu ikki turdagi soliq o'rtasidagi farqlar ilgari o'ylagandek keskin emas. Xususan, iste'molga bir xil stavkada soliq qo'yish bilan ish haqi va foydaga soliqni bir xil darajada solish deyarli teng natija beradi. Bu esa shuni anglatadiki, agar narx darajalari to'g'ri hisobga olinsa, bu ikki turdagi soliq mehnat bozoriga ta'sir jihatidan katta farq qilmaydi. Shu sababli, QQSga asoslangan soliq tizimiga o'tish ishga bo'lgan rag'bat va bandlik darajasiga sezilarli ta'sir qilmaydi.

Soliq tizimida to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita soliqlarni aralash holda qo'llash asosan ma'muriy va soliqni yig'ish samaradorligi bilan bog'liq masala hisoblanadi. Iste'molga keng qamrovli soliqni daromad soliqlari bilan birga qo'llash, daromadlarning yo'qolishi xavfini kamaytiradi, chunki soliq tushumlari bir nechta manbadan olinadi va ularning har biri alohida nazorat qilinadi.

Bilvosita soliqlar boshqa soliq turlarida bo'lmagan imkoniyatlarni beradi: turli tovar va xizmatlarga turli stavkalarni belgilash mumkin. Ba'zi tovarlarga yuqori soliq stavkasi qo'yishning asosiy sababi atrof-muhit ifloslanishi va boshqa ijtimoiy xarajatlarni qoplashdir. Masalan, spirtli ichimliklar va tamaki mahsulotlariga yuqori aksiz solig'i solinishi, ularning iste'molidan keladigan tashqi xarajatlar bilan izohlanadi. Shuningdek, iqtisodiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, odamlarning o'zini nazorat qilmasligi va qarorlaridagi mantiqsizlik yuqori soliqlarni qo'yish uchun qo'shimcha asos bo'lishi mumkin.

Soliq boshqaruvi davlat uchun muhim ma'muriy funksiyalardan biri bo'lib, u davlatning xarajatlar va investitsiyalar uchun yetarli moliyaviy resurslarga ega bo'lishini ta'minlaydi, shuningdek, fiskal tizimda adolat va daromadlarni taqsimlashni himoya qiladi. Bu funksiyani soliq organlari bajaradi va u asosan soliq yig'ish, nazorat va to'lov jarayonlarini o'z ichiga oladi

Qo'shimcha xarajat majburiyatlarini taqsimlashdan oldin, mahalliy boshqaruv va xizmat ko'rsatish uchun yetarli moliyaviy resurslarni ta'minlay oladigan asosiy daromad strukturasi aniqlash zarur. Daromad tomonida davlatlar barqarorlikni ta'minlash, daromadlarni qayta taqsimlash va xarajatlarni yo'naltirish maqsadida turli daromad instrumentlaridan foydalanadi. Bu instrumentlarga soliqlar (savdo, daromad, iste'mol va boylik soliqlari), foydalanuvchi to'lovlari, mulk daromadi, litsenziyalar va boshqa turli yig'imlar kiradi.

Daromad va xarajat majburiyatlarini boshqaruv darajalari orasida taqsimlash jarayoni barcha mamlakatlar uchun iqtisodiy va siyosiy muammolarni keltirib chiqaradi. Markaziy darajada eng asosiy va yuqori daromadli soliqlarni markazlashtirish iqtisodiy foyda beradi, shu

bilan birga, ko‘pincha qimmat bo‘lgan ijtimoiy va infratuzilma xarajatlarini mahalliy darajaga o‘tkazish mantiqiy hisoblanadi.

Soliq ulushini taqsimlash usullari barcha daromad siyosati, boshqaruv va nazoratni markaziy hukumat nazoratida ushlab turadi, biroq yig‘ilgan daromadning bir qismini mahalliy hukumatlarga, yig‘im joyi, soliq to‘lovchining yashash joyi yoki maxsus formulaga asoslanib taqdim etadi. Soliq ulushini taqsimlash rivojlanayotgan va o‘tish davridagi mamlakatlarda keng qo‘llaniladi: Rossiya va Xitoy QQSning bir qismini mahalliy hukumatlar bilan, Indoneziya va Dominikan Respublikasi mulk solig‘ini, Keniya shaxsiy daromad solig‘ini, Meksika ish haqi solig‘ini, Peru savdo solig‘ini, Hindiston esa aksiz to‘lovlarini mahalliy hukumatlar bilan taqsimlaydi. Bu usul iqtisodiy, ma‘muriy va soliq majburiyatlariga rioya qilish xarajatlarini kamaytiradi, chunki soliq bazasi, boshqaruvi va stavkasi yagona bo‘ladi. Biroq mahalliy hukumat soliqlar bazasi, stavkasi yoki boshqaruvi bo‘yicha mustaqil qaror qabul qila olmaydi, shu sababli hisobdorlik va iqtisodiy samaradorlik afzalliklaridan mahrum bo‘ladi.

Umumiy daromadni taqsimlash grantlari usuli markaziy hukumatga barcha siyosat, boshqaruv va daromadni jamlash imkonini beradi, mahalliy hukumatlar faqat formulaga asoslangan grant orqali daromadga ega bo‘ladi. Bu usul ham iqtisodiy, ma‘muriy va soliq majburiyatlarini kamaytiradi, mahalliy hukumatlar markaziy darajada yuqori daromadli soliqlardan foyda oladi. Grantlar formulaga asoslangan taqsimlangan taqdirda hududiy tengsizlikni kamaytiradi. Biroq mahalliy hukumat soliqlar bazasi, stavkasi va boshqaruv bo‘yicha mustaqil emasligi sababli, hisobdorlik va iqtisodiy samaradorlikdan mahrum bo‘ladi.

Turli daromad taqsimlash usullari mahalliy hukumatlarga siyosiy mustaqillik beradiganlar (mustaqil mahalliy soliqlar, markaziy yordam bilan mahalliy soliqlar, milliy soliqlarga qo‘shimcha) va asosan daromad transferi qiladiganlar (soliq ulushi va daromad grantlari) sifatida ajratilishi muhimdir. Mustaqil qaror qabul qilish imkonini beradigan usullar “mahalliy soliqlar”, boshqa ikkisi esa “daromad transferi” deb ataladi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, mamlakatlar ushbu usullardan turlicha foydalanadi. To‘liq kombinatsiya har bir mamlakatning tarixiy, institutsional sharoitlariga, hukumatlar o‘rtasidagi ishonch darajasiga, mahalliy avtonomiya ustuvorligiga va hududlararo tenglashtirish zaruratiga bog‘liq.

Indirekt soliqlar iste‘mol yoki xizmatlar orqali yig‘iladigan soliqlar bo‘lib, ular iqtisodiyotda muhim rol o‘ynaydi. Savdo solig‘i mahsulot yoki xizmat sotilganda bir martalik qo‘llaniladi va sotuvchi tomonidan davlatga topshiriladi. Qo‘shilgan qiymat solig‘i esa ishlab chiqarish va tarqatishning har bir bosqichida tatbiq etiladi, bizneslar oldin to‘langan soliqni hisobdan chiqarishi mumkin. Mahsulotlar va xizmatlar solig‘i VATga o‘xshash bo‘lib, har bir bosqichda solinadi va kirim solig‘i sifatida hisobdan chiqarish mumkin. Aksiz solig‘i esa alkogol, tamaki va yoqilg‘i kabi maxsus mahsulotlarga qo‘llaniladi; ishlab chiqaruvchi soliqni davlatga to‘lasa-da, xaridor narx orqali to‘laydi.

Savdo solig'i

Savdo nuqtasida qo‘shiladigan va sotuvchi tomonidan undiriladigan bir martalik bilvosita soliq.

QQS (Qo‘shilgan qiymat solig'i)

Ishlab chiqarishning har bir bosqi-chida undiriladigan soliq, avvalgi to‘langan soliqlar bo‘yicha chegirmalar talab qilinadi.

GST(Tovarlar va xizmatlar solig'i)

Tovarlar va xizmatlarga har bir yetkazib berish bosqichida qo‘llaniladigan qiymatga asoslangan soliq.

Aksiz solig'i

Mahsulot narxiga kiritilgan yoqilg‘i, alkogol va tamaki kabi muayyan tovarlarga soliq.

1-rasm. Bilvosita soliqlarning turlari

Qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS) va aksiz soliqlari ko‘plab mamlakatlarda davlat daromadining muhim manbai bo‘lib, davlat xarajatlari uchun barqaror va oldindan rejalashtiriladigan mablag‘larni ta‘minlaydi. QQS tovarlar va xizmatlarga ularning ishlab chiqarish va tarqatish bosqichlarida solinadi, bu esa uni ishonchli va keng qamrovli daromad manbai qiladi. Aksiz soliqlari esa, masalan, yoqilg‘i, spirtli ichimliklar, tamaki va hashamatbop tovarlarga qo‘llanib, daromad keltiradi va shuningdek, hukumatlarga iste‘mol odatlarini shakllantirishda yordam beradi. Bu soliqlar birgalikda umumiy byudjetning sezilarli qismini tashkil etadi va korporativ foyda yoki tabiiy resurs eksporti kabi o‘zgaruvchan manbalarga qaramlikni kamaytiradi.

QQS va aksiz soliqlari fiskal barqarorlikka hissa qo‘shadi, chunki ular iqtisodiy o‘zgarishlar davrida ham doimiy daromad ta‘minlaydi. Ko‘pgina tovarlar va xizmatlar iste‘moli vaqt davomida nisbatan barqaror bo‘lgani uchun, QQS doimiy daromad oqimini yaratadi. Shu bilan birga, aksiz soliqlari zarur yoki elastik bo‘lmagan tovarlarga solinganda iqtisodiy o‘zgarishlardan kamroq ta‘sirlanadi, bu esa hukumatlarga byudjetni saqlash va ijtimoiy dasturlar hamda infratuzilma loyihalarini barqaror moliyalashtirish imkonini beradi. Daromadlarning oldindan prognoz qilinishi hukumatlarga uzoq muddatli loyihalarni rejalashtirishda kutilmagan yetishmovchiliklarga duch kelmaslik imkonini beradi.

QQS va aksiz soliqlarining fiskal barqarorlikka ta‘siri faqat daromad olish bilan cheklanmaydi. Ular ishonchli daromad manbai bo‘lgani sababli byudjet taqchilligi kamayadi va davlat moliyasining barqarorligini kuchaytiradi. Bundan tashqari, aksiz soliqlari zararli iste‘molni kamaytirish va ijtimoiy farovonlikni oshirish kabi ijtimoiy va ekologik siyosat vositasi sifatida ishlatilishi mumkin. Biroq, soliqlarni haddan tashqari oshirish iste‘molchilarning xulq-atvoriga ta‘sir qilishi va iqtisodiy faollikni sekinlashtirishi mumkin, shuning uchun hukumatlar daromad va iqtisodiy o‘shishni saqlash maqsadida soliqlar stavkalarini ehtiyotkorlik bilan muvozanatlashlari lozim.

2-rasm. Qo‘shilgan qiymat solig‘ining afzalliklari va kamchiliklari

QQS va aksiz soliqlari foydasini maksimal darajada oshirish uchun samarali yig‘im, kuchli rioya mexanizmlari va maqsadli imtiyozlar zarur. Asosiy tovarlarni QQS dan ozod qilish kam ta‘minlangan oilalarni himoya qiladi, shuningdek, to‘g‘ri nazorat daromadlarning adolatli va barqaror yig‘ilishini ta‘minlaydi. Ushbu soliqlarni samarali boshqarish orqali hukumatlar barqaror daromad olish, iqtisodiy o‘shishni qo‘llab-quvvatlash va vaqt o‘tishi bilan fiskal barqarorlikni saqlash imkoniga ega bo‘ladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita soliqlar, xususan daromad solig‘i, QQS va aksiz soliqlarining iqtisodiyot, fiskal barqarorlik va mahalliy daromadlar bilan bog‘liq ta‘sirini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita soliqlar o‘rtasidagi farqlar mehnat bozori va iste‘molga ta‘sir jihatidan ilgari o‘ylagandek sezilarli emas. Shu sababli QQSga asoslangan soliq tizimiga o‘tish ishga bo‘lgan rag‘bat va bandlik darajasiga katta ta‘sir ko‘rsatmaydi.

Soliq tizimida to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita soliqlarni aralash holda qo‘llash ma‘muriy samaradorlik va soliq tushumlarini barqaror taqsimlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Bilvosita soliqlar, xususan QQS va aksiz soliqlari, davlatga barqaror daromad manbai yaratadi, iqtisodiy o‘zgarishlar davrida ham fiskal barqarorlikni saqlashga yordam beradi va ijtimoiy hamda ekologik siyosat vositasi sifatida ishlatilishi mumkin.

Mahalliy va markaziy hukumatlar o‘rtasidagi soliq ulushini taqsimlash va grantlar tizimi mamlakatlar uchun iqtisodiy, ma‘muriy va siyosiy muvozanatni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. To‘g‘ri rejalashtirilgan va nazorat qilinadigan soliq tizimi nafaqat daromadlarni barqaror yig‘ishni ta‘minlaydi, balki iqtisodiy o‘shish va ijtimoiy adolatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita soliqlarni samarali boshqarish va ularning muvozanatini saqlash davlat moliyaviy boshqaruvi va byudjet siyosati uchun strategik ahamiyatga ega bo‘lib, bu soliqlarni optimallashtirish orqali fiskal barqarorlik, iqtisodiy o‘shish va ijtimoiy farovonlikni bir vaqtda ta‘minlash mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Musgrave, R.A., & Musgrave, P.B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw-Hill.
2. Stiglitz, J.E. (2000). *Economics of the Public Sector*. W.W. Norton & Company.
3. Torgler, B. (2007). *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*. Edward Elgar Publishing.

4. Bird, R.M., & Zolt, E.M. (2005). *Redistribution via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries*. *UCLA Law Review*, 52(6), 1627–1695.
5. OECD (2020). *Consumption Tax Trends 2020: VAT/GST and Excise Rates, Trends and Policy Issues*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
6. Keen, M., & Lockwood, B. (2010). *The Value Added Tax: Its Causes and Consequences*. *Journal of Development Economics*, 92(2), 138–151.
7. Slemrod, J., & Bakija, J. (2008). *Taxing Ourselves: A Citizen’s Guide to the Debate over Taxes*. MIT Press.
8. Alm, J., & Torgler, B. (2006). *Culture Differences and Tax Morale in the United States and in Europe*. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), 224–246.
9. Tanzi, V. (1992). *Structural Factors and Tax Revenue in Developing Countries: A Decade of Evidence*. IMF Working Paper.
10. IMF (2019). *Fiscal Monitor: Curbing Corruption*. International Monetary Fund.